

Áldott szép Pünkösdnek gyönyörű ideje...

Ma vagyon, ma vagyon piros pünkösöd napja,
holnap lesz, holnap lesz a második napja.
Katonám, jól megtartsd a lovad kantárját,
ne tiporja, ne tiporja a pünkösdi rózsát!

Pünkösdi köszöntő, Hasznos (Heves vm.)

A Fejér vármegyei Gyúró községben az 1940-es évek elejéig élt a pünkösdhétfői zöldághordás szokása, amit 1951 pünkösdjén: „a Magyar Néprajzi Társaság keskenyfilmre vététt a Néprajzi Intézet és a Néprajzi Múzeum dolgozóiból alakult munkaközösség révén”.¹ A film rendezője Szoboszlainé Raffay Anna, operatőre Keszi-Kovács László volt.² Raffay Anna a filmezés kapcsán fényképfelvételeket és alapos leírást is készített a szokásról, amelyeket a budapesti Néprajzi Múzeum és a székesfehérvári Szent István Király Múzeum őriz.³

Gyúróon pünkösöd délutánján a legények menyasszonyuk, szeretőjük házához egy kéve zöld fűzfaágot vittek.⁴ A leányok egy hosszú meszelőnyelet a zöldággal, pünkösdi rózsával, orgonával, szalagokkal és rózsás kendőkkel díszítettek fel. Pünkösdhétfő hajnalán a legények lóháton jöttek el a zöldáger t a lányos házakhoz. A lovas legények a falun kívül gyülekeztek, majd a harminc-negyven legényből álló *bandérium* a felékesített zöldággal megindult a falu felé. Mögöttük zöld gallyakkal és szalagokkal feldíszített lovas kocsikon a 14–17 éves *kislegények* mentek. Ők még nem járhattak kocsmába, bálba, pünkösdhétfőn nem ülhetek lóra, tízen-tizenketten ültek egy kocsin. Népdalokat, katonanótákat énekelve vonultak végig a falu utcáin. A kislegények csoportjában hegedűvel, harmonikával kísérték az éneklést. A gazdák a kisajtóban borral kínálták a zöldággal érkező legényeket, akik leszálltak a lóról, és a házbeli leányokkal táncoltak.

Miután a község valamennyi utcáján végigvonultak, visszamentek a hajnali gyülekező helyére. Itt az *első legény* megadta a jelt, amire ki-ki vágatva elindult

LUKÁCS LÁSZLÓ (1950) néprajzkutató, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia doktora.

1 Szoboszlainé Raffay 1951, 1.

2 Csorba és mások (szerk.) 1995, 69.

3 Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest. Lelt. sz.: 1951.1. Szent István Király Múzeum Néprajzi Adattára, Székesfehérvár. Lelt. sz.: 51.2. Néprajzi Múzeum Fotótára, Budapest. Lelt. sz.: 100576-100582.

4 Szoboszlainé Raffay 1951, 1.

a zöldággal a kedvese háza felé. A vőlegény átadta menyasszonyának a zöldágot. Ezután természetesen behívták, süteménnyel, borral kínálták meg. A többi legény a leányos házak kapujára tűzte a zöldágot. Ha a legény tudni szeretette volna, hogy a leány hogyan fogadja udvarlását, akkor a zöldág kitűzésekor beejtette a kalapját a virágoskertbe. Amennyiben a leány szívesen fogadta közeledését, felvette a kalapot, visszaadta, és a kerítésen át beszélgetett vele egy keveset. A zöldágot pedig bevitte a konyhába, és a fal mellé állította. Ha nem érdekelte a legény, akkor nem törődött a kalappal, ott hagyta, ahova leesett. A zöldágot is csak azért vitte be, hogy levegye róla a kendőket, szalagokat, és a meszelőnyelet később újra használni tudják.

A zöldághordás után, este a kocsmában rendezett táncmulatsággal fejezte be a falu fiatalsága a húsvét és pünkösöd közötti időszakot, a *zöldfarsangot*.

A gyúróiak szerint a zöldághordás a jobbágyrendszer és a vele kapcsolatos első éjszaka joga (*ius primae noctis*) eltörlésének örömeire rendezett szokás. Így magyarázta a zöldághordás kialakulását Bogár János gyúrói református lelkész, néprajzi gyűjtő is.⁵ Ez a vélemény bizonyára a falu régi értelmiségi rétegének abból a törekvéséből alakulhatott ki, hogy az ismeretlen eredetű, számukra értelmetlennek tűnő népszokásoknak alapot, magyarázatot kerestek. A népszokások keletkezésének történeti eseményhez, például a törökök elleni harchoz, kötését a mohácsi busójárás, a konyári (Bihar m.) húshagyókeddi kolompolás, a zalaegerszegi húsvéti határjárás vagy a hajdúszoboszlói szilveszteri felvonulás értelmezésénél is megtaláljuk.⁶ Népszokásaink történetének, párhuzamainak ismeretében kiderül, hogy a helyi magyarázatoknak semmi közük nincs az említett szokások kialakulásához.

Pünkösdi szokásunk középkori eredetét, az 1848-as jobbágyfelszabadítást korban jóval megelőző voltát bizonyítja Temesvári Pelbárt 1499-ben megjelent latin nyelvű munkájában (*Sermones de Sanctis. De S. Philippo et Jacobo*): „Ezen a napon a keresztényeknél miért szokás az ajtókat, a házak bejáratának környékét, hajlékaik kapuszárnyát zöldellő fák lombos gallyaival díszíteni? Azt válaszolhatjuk, hogy egyrészt történeti alapja van ennek a szokásnak, mert amint mondják, a pogányok Hieropolisban azt az utcát és a házat, melyben a közéjük érkező Fülöp apostol vendégként megszállt, gallyakkal jelölték meg, hogy másnap odagyülekezve ráronthassanak, és azon helyen megöljék. Mikor aztán másnapra virradva ezt véghez akarták vinni, látták, hogy az Isten angyala csodálatos módon a város minden házára ugyanolyan zöld gallyat tűzött, és így a házat nem tudták megkülönböztetni a többitől.”⁷ (Holl Béla fordítása)

A gyúrói zöldághordás középkori eredetű hagyományának párhuzamai a Kárpát-medence számos helyén megtalálhatók. Tiltották a pünkösdi népszokásokat a csetneki zsinat (1591) szlovák és latin nyelvű határozatai, tehát a tilalom

5 Bogár 1978, 50–51.

6 Ujváry 1990, 77–78; Ujváry 1975, 51–59; Ujváry 1973, 419–438; Csalog 1949; Mándoki 1963.

7 Temesváry... Idézi Dömötör 1979, 132.

a felvidéki szlovák népszokásokra is vonatkozhatott. Ugyanakkor semmi okunk nincs feltételezni, hogy a magyarok azonos módon ne gyakorolták volna.⁸ Utóbbi bizonyítja: az észak–déli kapcsolatok keretében a török alóli felszabadulást követően, a 18. században a Felvidékről az Alföldre települt magyar és szlovák lakosság magával hozta a pünkösdi májusfa, a zöldágazás szokását, amely a sorozatos tiltások ellenére számos településen napjainkban is él. A 17. századi Gömör megyei evangélikus rendtartások és egyházlátogatási jegyzőkönyvek is foglalkoztak a zöldághordás szokásával. Határozataikban elfogadták, hogy a diákok pünkösdkor zöld gallyakkal díszítsék fel a házakat, templomokat, de hangsúlyozták, hogy a szokást ne lövöldözés vagy más szertelenség, hanem éneklés kísérje. Egy 18. századi kiskunhalasi kézirat pünkösdi köszöntőjében olvashatjuk:

Régen a Noé galambja
Hogy megszűnt a vízözön habja,
Bárkának ne lenne rabja
Zöld ágat vitt be ő szája.
Én is azért mind zöld ággal,
Béköszönök hozsánnával.
Legyen az Isten ez házzal.⁹

Tessedik Sámuel szarvasi evangélikus lelkész is megtiltotta gyülekezetében a szokást. Krónikájában (*Szarvasi nevezetességek*) olvasható: „1770. Beszüntették az ún. májusi vagy pünkösdi fák felállításának a szokását. A tanítók tanítványaik segítségével, ősidők óta, fákat szoktak kivágni a pünkösdi előtti napon a kertekben és szőlőkben, s azokat nagy zenebonával a templomba vitték [...]. Mily szorongó, aggódó lélekkel ülhetett pünkösdkor az áhítatos faültető a [...] templomban, s mint fürkészhetette kémelő szemekkel az ott álló szép májusi fákat! Egyszerre csal elborult a szeme és arca, amint szép karcsú gyümölcsfákat pillantott meg azok közt, és végül – a saját két-három-négy éves szépen gondozott oltványaira ismert [...] Amióta eltiltották a gyümölcsfáknak tanítók és tanítványok által való káros és gyalázatos pusztítását, azóta a kertekben, szőlőkben és tanyákon a gyümölcsstermesztés fellendült.”¹⁰

Szlovákiában pünkösdkor a sírokra is zöldágakat, tojást tettek. A pünkösdi zöldet keresztény szentelménynek tartották, a szentelt ágak az ártó démonoktól megvédték a házat, a gazdaságot, a jószágot. Lassanként itt is megszűntek a pünkösdi szokások, a hagyományban fennmaradtak a multságok, a májfaállítás, zöldágak elhelyezése az ablakokba.¹¹ Megtalálható a pünkösdi zöldág, a májusfa

8 Dömötör 1979, 112.

9 Bálint 1973, 338.

10 Tessedik 1979, 298–299.

11 Botík-Slavkovský (szerk.) 1995. II. 270., Horváthová 1986, 213.

a felvidéki magyarságnál is. Mokcsakérészen (Ung m.): „A templomot és a házakat zöld gallyakkal díszítették. Ablakokhoz, képekhez, eresz alá tették a gallyakat. Református magyarázat szerint: mert mogyorógally alá állt Jézus, mikor üldözték. Katolikus magyarázat: mert az Úrjézus ment be Jeruzsálemben, és hoztak zöld gallyat...”¹² Nagycétényben (Nyitra m.): „Pünkösdkor a legények májfát állítottak a leányoknak. Magas, sudár cserfát vagy szilfát vágtak ki, és éjszaka állították fel a leány háza elé, a kerítésen kívül. A leány a fára hajkötőt (szalag) adott, az apa pedig már előre elkészített egy fél liter pálinkát, amit a fa csúcsára kötöttek. A fa két-három napig állt a ház előtt. Amikor a legények elmentek ledönteni, a pálinkát közösen megitták.”¹³

Lássunk néhány példát a 18–19. századi migrációval északról délre átplántált pünkösdi szokásokból! Maglódról (Pest m.) Jakab Ilona 1952 pünkösdjén dokumentálta az evangélikus templomi májfaállítást: „Délután a faluban járva egy vidám nótaszóval haladó leánysereggel találkoztam, kik kezükben sok hímzett, csipkés, keményített zsebkendőt, színes hímzett szalagot vittek [...]. A lányok után [...] hatalmas topolyafákat vivő fiatal emberek mentek [...]. A templomba érkezve lázas munkába fogott a fiatalság. A legények a topolyafák ágait nyesték, csinosították, majd a [...] padok minden másodikára szegeztek kb. 3-4 méteres topolyafát [...]. Majd az orgona alatt levő padokhoz [...]. A két leánybíró a fiúnak osztogatta a parancsait, hogy melyik fát hová és hogyan állítsák [...]. Először az oltár előtt levő két fát díszítették, mert annak kellett a legszebbnek lennie. E két fára kerültek a legszebb hímzett selyemszalagok a gyönyörűen hímzett zsebkendők és leghosszabb taftszalagok.”¹⁴ Bagon (Pest m.) szintén pünkösdi szombatján kapták a lányok a májfát.¹⁵ Szép leírást adott a pünkösdi májfa állításáról Vankóné Dudás Juli naiv művész *Falum, Galgamácsa* című könyvében.¹⁶ *Pünkösdi májusfa állítás* című festményét (1972) Kecskeméten a Magyar Naiv Művészek Múzeuma őrzi.¹⁷

Csepán (Jász-Nagykun-Szolnok m.) pünkösdkor virágos bodzafa és ecetfa gallyakkal díszítették fel a családfejek vagy a házbeli nagyobb fiúk a kerítéseket, kapukat. A legények színes szalagokkal díszített gallyat vittek a lányos házak kerítésére.¹⁸

A szegedi nagytájon pünkösdi hajnalán fűzfá- vagy bodzázaggal ékesítették fel a lakóházakat, különösen a kerítést, ablakot, de régebben a vízimalmokat, tiszai bögőshajókat is: ez a *bodzázás*. Ószentivánban (Torontál m.) a bodzázást

12 Tátrai 2010, 116–117.

13 Ujváry 1975, 34.

14 Deáki-Koltay (szerk.) 2016, 82.

15 Tóth 1988, 69.

16 Vankóné Dudás 1983, 176–180.

17 Bánszky 1984, 164.

18 Barna 1982, II. 387.

legények végezték, főként a lányos házaknál.¹⁹ Szájában (Torontál m.) a pünkösdirózsával díszített bodzaágakat az ablakra, kapura tűzték.²⁰ Törökkanizsán (Torontál m.) is bodzáztak, mert azt tartották: ha nem teszik, belecsap a villám a házba.²¹

Topolyán (Bács-Bodrog m.) Borús Rózsa szép leírása szerint: „Kora hajnalban már mindenki az utcán szorgoskodott. Kidíszítették a ház elejét, a kaput, ablakokat, fákat bodzával, pünkösdirózsával, jázminnal. A frissebb leányok búzavirágot, pipacsot hoztak a határból, s koszorút fontak belőle [...] Egy-egy legényt is lehetett látni, ugyanis pünkösdi hajnalán annak az ablakába kellett csempésznie a pünkösdirózsát, akinek udvarolni szeretett volna, s cserébe el kellett lopni a lány búzavirágból font koszorúját.”²²

A volt Temesi Bánságban, a Krassó-Szörény, Temes és Torontál megyei bolgárok is pünkösdkor feldíszítették a házuk elejét.²³

Szokásunk egyik távoli párhuzamát Kriza János munkatársa, Ürmösy Sándor gyűjtötte a Székelyföldön a magyar néprajzi gyűjtés hőskorában, a reformkorban. A gyűjtés pontos helyének és időpontjának feltüntetése nélkül ránk maradt lejegyzés így hangzik: „Még egy nevezetes és innepéljes szokása örökült mulcsághoz lehet kötni a pünköshti napokat is, mellyben az ifjúság egy említésre méltó szerepet jádzik. – Ez a székelyek’ Erdélyben lett megtelepedéseknek emlékére van: Pünkösdi szombatja estéjén, ki mégyen az egész ifjúság egyezőleg valamely fásabb részében az erdőnek, és a legkiterjedtebb százasos bükköt kiválasztván, alája telepednek – és választván egy főt, nevezik Atillának, és ez a fő szerepet jádza – van sütés – főzés – ivás – evés – szokások szerint gyűjtenek öszve sok tyuktoljományokat – visznek szalonnákat, és fakulacsokat tele szeszekkel és fapoharakot – meg-készítik az említett főzelékekből az úgy nevezett Rátottát... Elsőben is a telepoharat nyujtják Atillának, ki meg áldván a székely Nemzetet, Erdélyben jövetelének némelly töredékeit elő szavalja, reá iszsa a telepoharat, kít minnyájon utánoznak – el-fogyván a szesz, kezdenek a Rátotta’ evéshez –, közelítvén a haza menetel ideje, készittnek tojás hajakból valamely három águ koszorukat; ezt a koszorut virágokkal és pántlikákkal föl czafrangozzák – ilyeket többet készitenek és bé-vivén éj’ fél után a faluba, ki ki a maga imádotjának kedveskedik vele, és a ház körében föl-nőtt leg magossabb fahegyre tűzi ki – néha pedig tésznek a falva’ közepében található magossabb fahegyre is – szegény székely lánykák! az ily éjszakán keveset alusznak – és alig ébrednek föl – elsőb’ kötelességek a fahegyre nézni – iljenkor a tisztelkedők sem maradnak csupa száraz korcsal [korttyal]! midőn a fölékesitendő

19 Bálint 1980, III. 278.

20 Tátrai 1990, 181.

21 Penavin 1988, 91.

22 Borús 1981, 47.

23 Szőke 1890, 20.

fa alá érkeznek, a kötény' végén csúngve találnak égy-égy fél kupa pálinkát, melyből égyet-égyet hörpintvén kezdnek a nagy munkához.”²⁴

Figyelemreméltó, hogy a pütkösi szokást a székelyek is történeti eseményhez, Erdélyben való megtelepedésükhöz kapcsolják.

A gyúrói szokás főként északon és délen domináns eleme, a pütkösi zöldág kitűzése, a Kárpát-medencében nagy területen elterjedt. Másik fontos eleme, a legények lovas felvonulása, a középkori eredetű pütkösi királyválasztás emléke. Pütkösd napján a legények löversenyt rendeztek: a győztes lett a pütkösi király. Királysága egy esztendeig tartott. A falu összes lakodalmára, multságára hivatalos volt, a kocsmában a község kontójára ihatott, jószágát a pásztorok ingyen őrizték, büntetést nem szabhattak ki rá. A pütkösi király a falu első legénye volt.²⁵

A gyúrói szokásban a lovas legények *bandérium* elnevezése a középkori hűbérurak elsősorban lovas katonákból álló hadseregére, illetve a felvonulások lovasokból álló díszcsapatára emlékeztet. Balassi Bálint szavaival az „áldott szép Pütkösdnek gyönyörű ideje” kedves ünnepe volt a magyar katonának is:

Sőt még az végbeli jó vitéz katonák,
Az szép szagú mezőt kik széllel bejárják,
Most azok is vígadnak, az időt mulatják.

Régi huszárezredeinkben huszárkirályt választottak, akinek hivatala hasonlított a pütkösi királyéhoz, de hatalma csak egy napig tartott. Ez idő alatt viszont minden katona engedelmességgel tartozott neki.²⁶

Az európai kultúrában az ókor óta fellelhető az a törekvés, hogy különböző tavaszünnepekkel (pl. a rómaiak hatnapos Floraliájával), tavaszi szokásokkal és a hozzájuk kapcsolódó kellékekkel (zöldág, fűzfavessző korbács, barka, májusfa) előidézzék, fokozzák a zsendülő természet bőségét. A zöldág a szárba-szökkenő növények, a megújuló vegetáció jelképe. A zöldág-hordás szokása eredetileg a tavaszi megújulást, a földművesmunka eredményességét, az otthon és a gazdaság védelmét akarta elősegíteni. Későbbiekben a fiatalság, a legények és a leányok egymáshoz való közeledésében fontos szerepet betöltő társadalmi funkció került előtérbe.

A gyúrói pütkösi zöldághordás tehát nem kapcsolható a jobbágyfelszabadítás és a *ius primae noctis* eltörléséhez. Ennek ellenére figyelemre méltó, hogy parasztságunk újkori történetét, gazdasági-társadalmi fejlődését nagymértékben meghatározó eseményt, a jobbágyfelszabadítást, Gyúron egy tavaszi jeles napi szokás eredetének magyarázataként is őrzi a népi emlékezet.

24 Kriza 2013, 504–505.

25 Balogh 2005; Bálint 1944, 57; 1973, 333–335; Dömötör 1979, 124–128; 1972, 38.

26 Bálint 1973, 335.

1994 pünkösdjén cikket írtam a *Fejér Megyei Hírlap*ba, amelyben a szokás felújítására biztattam a fiatalokat: „Fejér megye népszokás kincsének megőrzéséhez járulnának hozzá a gyúróiak, ha régi népszokásukat, a pünkösdi zöldághordást felújítanák, és pünkösdhétfő reggelén a gyúrói legények zöldággal tisztelnék meg a lányokat.”²⁷ Sok év kihagyás után, 2003-ban a gyúrói néptánc-együttes felújította a szokást: zöldággal feldíszített régi traktorral járták végig a falut. A „zöldághordás népi hagyománya” a róla készült színes fényképpel együtt szerepel a *Hozománykönyv*ben is azzal a szándékkal, hogy népszokásukat a gyúróiak magukkal viszik ez Európai unióba.²⁸ Fejér Megye Közgyűlése, települési önkormányzatainak közgyűlései 2003-ban határozatban rögzítették, hogy milyen természeti, történeti, gazdasági és kulturális értékeket visznek *hozományként* az Európai Unióba. E határozatokból állították össze a *Hozománykönyvet*, amelynek alcíme: *Fejér megye településeinek hozománya Magyarország EU-csatlakozásának tiszteletére*. Megjelentette a Fejér Megyei Önkormányzat 2003-ban. A hozomány számottevő része a népi kulturális örökség területére tartozik, így került bele a gyúróiak 2003-ban frissen felújított pünkösdi zöldághordása is, ami azóta ismét kihullott a falu szokásrendszeréből. Legutóbb Buthy Lilla pünkösdi interjúja irányította rá a figyelmet.²⁹

IRODALOM

- Balogh Jánosné Horváth Terézia: *A pünkösdi király Csepregen és Jókainál*. Csepreg, 2005, Farkas Sándor Egylet.
- Barna Gábor: *Ünnepi szokások és hiedelmek Csépan*. Barna Gábor (szerk.): Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből. Eger–Szolnok, 1982, II, Dobó István Vármúzeum–Damjanich János Múzeum, 363–412.
- Bálint Sándor: *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából*. Budapest, 1973, Szent István Társulat.
- Bálint Sándor: *A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete*. III. (A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1978/79. 2.) Szeged, 1980.
- Bánszky Pál: *A naiv művészet Magyarországon*. Budapest, 1984, Képzőművészeti Kiadó.
- Bogár János: *Népszokások Gyúróon*. In Lukács László (szerk.): *Néprajzi pályamunkák Fejér megyéből, I*. Székesfehérvár, 1978, István Király Múzeum, 37–52.
- Borús Rózsa: *Topolya népszokásai*. Újvidék, 1981, A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete.
- Botík, Ján – Slavkovský, Peter (szerk.): *Encyklopédia l’udovej kultúry Slovenska*. Bratislava, 1995, Vydateľstvo Slovenskej Akademie Vied.
- Buthy Lilla: *Áldott pünkösdek gyönyörű ideje*. *Fejér Megyei Hírlap*, LXI, 113. (2016. május 14.) 9.
- Csalog József: *Busójárás (poklada) a mohácsi sokácok tavaszünnepe*. A Dunántúli Tudományos Intézet Kiadványai, 11. Pécs, 1949.

27 Lukács 1994, 8.

28 *Hozománykönyv* 2003, 86–87.

29 Buthy 2016, 9.

- Csorba Judit és mások (szerk.): *Néprajzi filmkatalógus*. Budapest, 1995, Néprajzi Filmstúdió.
- Deáky Zita – Koltay Erika (szerk.): *Maglódi hagyományok*. Maglód, 2016, MagHáz Centrum Nonprofit Kft.
- Dömötör Tekla: *Magyar népszokások*. Budapest, 1972, Corvina Kiadó.
- Dömötör Tekla: *Naptári ünnepek – népi színjátás*. Budapest, 1979, Akadémiai Kiadó.
- Horváthová, Emília: *Rok vo zvykoch nášho ľudu*. Bratislava, 1986, Tatran.
- Hozománykönyv. Fejér megye településeinek hozománya Magyarország EU-csatlakozásának tiszteletére*. Székesfehérvár, 2003, Fejér Megyei Önkormányzat.
- Kriza János: *Vadrózsák. Erdélyi néphagyományok*. 2. kötet. Szerk.: Olosz Katalin. Kolozsvár, 2013, Kriza János Néprajzi Társaság.
- Lukács László: Néprajzi gyűjtőúton. Pünkösdi zöldág-hordás Gyúron. *Fejér Megyei Hírlap L.*, 1994, 118 (május 21.), 8.
- Mándoki László: *Busójárás Mohácson*. A Janus Pannonius Múzeum Füzetei, 4. Pécs, 1963.
- Penavin Olga: *Népi kalendárium. Az esztendő néprajza a jugoszláviai magyarság körében*. Újvidék, 1988, Fórum Könyvkiadó.
- Szöke Endre: *Vonások a volt Temesi Bánság népeletéből*. A Fehértemplomi M. Kir. Állami Főgymnasium Értesítője. Közéteszi: Gerevics Gustav kir. igazgató. Fehértemplom, 1890, 3–35.
- Tátrai Zsuzsanna: *Jeles napok – ünnepi szokások*. Dömötör Tekla (szerk.): Népszokás, néphit, népi vallásosság. Magyar Néprajz nyolc kötetben, VII. Budapest, 1990, Akadémiai Kiadó, 102–264.
- Tátrai Zsuzsanna: *Pünkösdnek jeles napján... Pünkösd a 19-20. századi magyar néphagyományban*. Budapest, 2010, Akadémiai Kiadó.
- Temesvári Pelbárt: *Sermones Pomerii... de Sanctis*. (De S. Philipo et Jacobo). Sermo IV. 1499.
- Tessedik Sámuel: *Szarvasi nevezetességek*. Zsigmond Gábor (szerk.): Tessedik Sámuel és Bereviczy Gergely. A parasztkor állapotáról Magyarországon. Budapest, 1979, Gondolat Kiadó, 264–337.
- Tóth Judit: *Jeles napi szokások – hiedelmek*. Korkes Zsuzsa (szerk.): Bag. Néprajzi tanulmányok. Aszód, 1988, Petőfi Múzeum, II, 59–89.
- Ujváry Zoltán: *A török alakja a magyar dramatikusanépszokásokban*. A Déri Múzeum Évkönyve, 1971. Debrecen, 1973, 419–438.
- Ujváry Zoltán: *Varia Folkloristica. Írások a néphagyomány köréből*. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei, 25. Debrecen, 1975.
- Ujváry Zoltán: *Farsang*. Néprajz egyetemi hallgatóknak, 5. Debrecen, 1990, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke.
- Vankóné Dudás Juli: *Falum, Galgamácsa*. Studia Comitatus, XII. Szentendre, 1983, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága.